

GYMNASIETS PROBLEM

Av lektorn docent INGEMAR DÜRING, Vänersborg

Den stora studentexamensutredningen har blåst nytt liv i den nu snart tjugoföråriga diskussionen om gymnasiets problem. Det gällor visserligen nu närmast bibehållandet eller slopandet av examenskontrollen samt de olika tänkbara formerna för avslutandet av gymnasiestudierna. Men oemotståndligt tränger sig därvid fram de två andra huvudproblemen, frågan om gymnasiets arbetsmål och frågan om den lämpliga linjeuppdelningen. Man bollar friskt med de gamla kära slagorden »allmänbildning» kontra »fackbildning».

Vad »allmän medborgerlig bildning», det i läroverksstadgan angivna slutmålet för gymnasiets arbete, innebär, lär man inte kunna allmångiltigt definiera. All bildning har två sidor. Den är kanske i främsta rummet personlighetsbildning, en hjärtats medfödda takt, som dock kan i väsentlig grad uppövas och förfinas under umgänget; det torde inte kunna förnekas, att gymnasieundervisningen genom den ständiga beröringen med kamrater och lärare har mycket gynnsamma möjligheter att utveckla anlag i detta hänseende. Hugo Swenssons senaste bok är ett gott vittnesbörd härom. Men bildning är också boklig bildning, som skänker förmågan att jämföra. Fråga är om inte just förmågan att *jämföra*, att uppfatta nyanser, relationer, sammanhang är det verkligt väsentliga i all bildning. Det är en bildning av denna art som avses vara gymnasiets mål: en karaktärsdanning, vunnen under samlivet och sammanstötningarna i kamratkretsen, och bokligt vett, vunnet under förnuftigt organiserade studier. Den bokliga bildning, gymnasiestudierna skänka, måste dock med nödvändighet bli kvantitativt begränsad. Avsikten är mera att grundligt lära sig hantera verktygen än att med lärarens hjälp framvisa anslående gesäll- och mästarprov.

Gentemot »allmänbildning» sätter man numera allt oftare en specialiserad »fackbildning» som mål för gymnasiets utbildning. Man menar att realskolan ger tillräcklig allmänbildning; stu-

dierna på gymnasiet böra inskränkas till relativt få ämnen, vilka böra studeras så mycket grundligare. Med denna utgångspunkt skapades 1927 års differentierade gymnasium; gymnasiet har som bekant f. n. ett femtontal speciallinjer.

Man har på skilda håll under senare år sett med allt större skepsis på denna differentiering. Det nyligen framlagda förslaget till en »nyspråklig linje» har ytterligare förvirrat situationen, även om förslaget i och för sig får hälsas med den största tillfredsställelse. Det börjar stå alltmer klart att gymnasiets organisationsproblem åter på allvar måste tas upp i ett sammanhang.

I stället för att spinna ut en mångordig diskussion om de diffusa begreppen allmänbildning, fackbildning, mångläseri och fördjupning — ting som redan de gamle grekerna ödde mycken tid på att diskutera — skall jag här i korthet skissera och något kommentera ett förslag till omorganisation av gymnasiet. Det bygger på två grundprinciper: en successiv återgång till enbart fyraårigt gymnasium och en rationell linjeuppdelning.

De pedagogiska skälen för en avveckling av det treåriga latin- och realgymnasiet behöver jag här inte uppehålla mig vid, då icke ens anhängarna av denna gymnasieform bestrida dem. Man kan också säga att denna avveckling redan börjat. Därtill har allmänheten själv kraftigt bidragit; det visar sig genomgående, att den, som har möjlighet att välja mellan de olika gymnasieformerna, föredrager den fyraåriga.

Att man ännu principiellt försvarar det treåriga gymnasiet beror på de *sociala fördelar*, man anser detta erbjuda alla dem, som bo långt borta från orter med högre allmänt läroverk. För någon tid sedan har emellertid lektor C. Lönnqvist i en uppmärksam understrekkare i Svenska Dagbladet visat, att uppfattningen om det treåriga gymnasiets sociala fördelar är synnerligen diskutabel. Lektor Lönnqvist visar först och främst upp, att fördelarna äro obefintliga för

»alla dem som bo i städer med högre allmänt läroverk, likaledes för dem som bo i förstäder och förorter till gymnasiestäder, även om på orten endast finns realskola eller kommunal mellanskola. I runt tal 2,500,000 eller 40 % av rikets befolkning höra till den grupp som ha bekväm tillgång till studier fram till studentexamen, medan 600,000 eller c:a 10 % av landets befolkning har tillgång till endast realexamen för sina barn. Dessa siffror utvisa, att 50 % av vår befolkning inte har tillgång till vare sig realskolor eller gymnasium

inom den ort där de bo. Resultatet blir att det treåriga gymnasiet saknar betydelse för 5,6 millioner eller 90 % av vårt folk.»

Lektor Lönnqvist har vidare sökt utreda, huru dessa gynnade 10 % utnyttjat möjligheten att sända barn med avlagd realexamen till det treåriga gymnasiet.

»För realgymnasierna visar det sig, att av deras 1,249 elever i första ringen äro 208 nykomna och inackorderade. På latinlinjen är det av 531 elever 120 som tillhöra den kategorien. Sammanlagt alltså av 1,780 elever 328 st. eller c:a 18 %. Särskilt i rikets största städer komma praktiskt taget alla elever i treåriga gymnasiet från realskolor eller kommunala mellanskolor. I dessa städer har det treåriga gymnasiet ingen uppgift att fylla. Dessa elever kunna mycket väl sluta sin realskola ett år tidigare och då överflytta till det högre läroverket, som ju finns inom samma stad eller i varje fall inom räckhåll.» — — —

»Sanningen om det treåriga gymnasiet är således den, att om det socialt erbjuder en förmån framför det fyraåriga, så erbjudes denna förmån åt endast 10 % av landets befolkning, varvid dessa 10 % redan förut äro i hög grad gynnade framför 50 % av landets befolkning, som saknar tillgång även till realskola för sina barn. Och vidare utnyttjas denna förmån endast av c:a 12 % av de elever, för vilka den är avsedd. Och för att slutligen möjliggöra detta, har staten inrättat treåriga gymnasier till ett så stort antal, att de icke ens till 20 % frekventeras av dylika elever, medan de övriga 80 % utan tvingande skäl pressas in i den pedagogiskt sämre skolform som det treåriga gymnasiet utgör i jämförelse med det fyraåriga.»

Om man tänker sig en avveckling av det treåriga gymnasiet successivt genomförd, måste man emellertid samtidigt söka på helt andra vägar lösa problemet att bereda studiebegåvade barn från orter utan högre allmänt läroverk tillfälle att besöka gymnasium. Det är en social orättvisa, som på ett eller annat sätt *måste* utjämnas, att t. ex. en stationsskrivare i Xfors av ekonomiska skäl icke kan sända sina läsbegåvade barn till gymnasium, medan hans kollega i Kristinehamn utan större uppoffring kan göra detta. Det har också den viktiga konsekvensen, att det är svårt att få kvalificerat folk till tjänster av olika slag på dessa orter långt från läroverk. Helt kunna naturligtvis aldrig dessa orättvisor utjämnas. Men det är samhällets oavvisliga plikt att här skapa en jämnare fördelning av de sociala fördelarna.

Hittills har man sökt sig fram på två vägar: dels upprättandet av det treåriga gymnasiet och dels en väldig nybyggnad och nyorganisation av mellanskolor och läroverk över hela riket. Detta

har medfört en väldig tillströmning av lärjungar, som bekant visst inte blott de läsbegåvade. Massor av ungdom ha genom exemplets makt lockats från praktisk verksamhet till att ägna sig åt teoretiska studier. Denna utveckling är en väsentlig anledning till 1) bristen på yrkesutbildat folk på många områden, 2) överflödet på arbetssökande till de s. k. intellektuella yrkena, 3) den sjunkande kvalitén på gymnasiets elevmaterial. Den stora skaran av medelmåttor har förvärrat situationen för begåvningarna, under skoltiden därigenom att undervisningen med naturnödvändighet måste ligga på klassens medelnivå, efter examen genom en fördärvbringade — i detta fall icke samhällsnyttig — konkurrens och därav följande starkt beskurna utkomstmöjligheter och olyckliga verkningar i befolkningspolitiskt hänseende.

Önskemålet är att å ena sidan tillförsäkra den verkligt studiebegåvade ungdomen möjlighet att åtnjuta gymnasieundervisning, å andra sidan att snarast möjligt länka in de övrigas utbildning i praktisk riktning.

Vägen är statsstipendier, ej nya läroverk. Jag känner fall vid landsortsläroverken med både tre- och fyraårigt latingymnasium, där det sammanlagda elevantalet i de sju klassavdelningarna understigit 70, och där sålunda den oviga organisationen medfört en merutgift motsvarande kostnaderna för en lärartjänst. Stipendier vore i sådana fall vida billigare. Jag tror att en jämförelse mellan de kostnader, staten skulle ådraga sig genom att bekosta inackorderingen ett skolår för samtliga de lärjungar, som bevisligen ha direkt social fördel av att välja det treåriga gymnasiet, och kostnaderna för den treåriga organisationen i dess helhet skulle lämna överraskande resultat. Därtill kommer att transportmedlen avsevärt vidgat läroverksorternas uppland.

Det talas nu om planer på väldiga anslag för skolfrukost åt alla Sveriges barn. Man skulle önska en tiondel av den summa, som nämnts i detta sammanhang, fördelad i form av studiestipendier till den fattiga begåvade ungdomen; utdelningen kunde ske efter i stort sett samma principer som arvsfondsstipendierna.

Det fyraåriga gymnasiet bör uppdelas på tre huvudlinjer, en latinlinje, en nyspråklig linje och en reallinje. Därjämte bör en ny påbyggnad till realexamen i form av »praktiska gymnasie-linjer» organiseras; studentexamenssakkunnige ha framlagt ett starkt motiverat förslag till utredning av denna fråga.

Gymnasiets uppdelning på tre huvudlinjer är som bekant ingalunda någon originell tanke. Alltsedan frågan om fasta huvudlinjer föll vid 1927 års riksdag, har saken varit föremål för ingående diskussion i pedagogiska kretsar, och i Tidning för Sveriges lärover har även framlagts förslag till timplaner.

Kritiken mot den nuvarande specialiseringen kan sammanfattas i följande punkter. 1) Ungdomen tvingas att helt släppa vissa ämnen, i vilka de annars kunnat upprätthålla en viss kunskapsnivå. 2) Ungdomen har ofta mycket svårt att välja ämneskombination, och rektorerna ha av schematekniska skäl svårt att tillmötesgå alla önskemål. 3) Vid val av ämne följer mången av bristande förutseende minsta motståndets lag — den senkomna ångern båtår föga. 4) En elev, som för sina framtida studier har verkligt behov av undervisning i ett visst ämne, kan måhända inte driva upp det minimiantal kamrater med liknande intressen, som behövs för att undervisningen skall kunna bli anordnad i ämnet. 5) Det blir för mycket specialisering, därigenom att vissa ämnen helt trängas undan; för litet specialisering, därigenom att man i kompromissens tecken ej givit respektive huvudämnen tillräckligt högt timtal.

Förslagsvis framlägges här till diskussion följande timplan för de olika linjerna.

	Latinlinje				Nyspråklig linje				Reallinje			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
Kristendom	2	1	2	2	2	1	2	—	2	1	2	—
Modersmål	3	4	5	5	3	4	5	5	3	4	4	4
Latin	6	6	7	6	—	—	—	—	—	—	—	—
Grekiska	—	(5)	(5)	(5)	—	—	—	—	—	—	—	—
Ryska, spanska, italienska	—	—	—	—	—	(5)	(5)	(5)	—	—	—	—
Tyska	3	3	2	2	3	3	3	3	3	3	1	1
Engelska	3	3	2	2	3	3	3	4	3	3	3	4
Franska	3	4	4	5	4	4	4	4	3	(3)	(3)	(3)
Historia m. samhällslära	3	3	3	4	3	3	3	4	3	3	3	3
Geografi	2	2	—	—	2	2	2	2	2	2	2	2
Filosofi o. psykologi	—	—	3	3	—	—	2	2	—	—	2	2
Matematik	3	—	—	—	3	3	3	3	5	6	6	6
Biologi m. hälsolära ...	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Fysik	—	2	—	—	2	2	2	2	2	3	4	4
Kemi	—	—	—	—	2	2	—	—	2	2	2	3
Teckning	2	2	1	1	2	2	1	1	2	2	1	1
	32	32	31	32	31	31	32	32	32	31	32	32

Gymnasiets problem

På vardera linjen bör i de två högsta ringarna som regel ett ämne kunna väljas bort, nämligen på latinlinjen tyska eller engelska, på den nyspråkliga linjen matematik eller fysik och på reallinjen geografi eller kemi.

På latinlinjen skulle tillval av grekiska betyda, att i andra ringen fysik och geografi, i tredje och fjärde ringarna biologi och tyska bortföle. På den nyspråkliga linjen skulle eleverna, vid de läroverk där lämplig lärarkraft kunde stå till förfogande, få tillvälja ettdera av ämnena ryska, spanska, italienska, varvid matematik och fysik bortföle. Man får här givetvis tänka sig den utvecklingen, att vissa läroverk så småningom traditionellt införa ettdera av dessa språk som tillvalsämne; man kan sålunda endast undantagsvis tänka sig, att mer än en av dessa möjligheter står öppen vid varje läroverk. Men differentiering är i detta fall givetvis endast till fördel.

Vid uppgörandet av timplanen ha följande allmänna synpunkter varit vägledande: alla linjerna skola kunna sägas ge en icke alltför snävt tilltagen »allmänbildning»; å andra sidan inriktas linjerna var för sig mot bestämda studiemål. Hela tiden måste hänsyn tagas till den särskilt vid de mindre läroverken nödvändiga samläsningen i vissa ämnen. En jämförelse med nuvarande timplaner ter sig på följande sätt (en nolla betecknar, att ämnet i denna timplan har samma timtal som i den nu gällande; siffrorna inom parentes avse det differentierade gymnasiet):

	L	R	N
Kristendom	0	—2	5
Modersmål	+2	0	17
Latin	+1	—	—
Grekiska	+1	—	—
Tyska	0	(—2)	12
Engelska	0	0	13
Franska	0	(—9)	16
Historia	0	—1	13
Geografi	(—3,5)	+0,5	8
Filosofi	+2	0	4
Matematik	(—7)	+3	12
Biologi	+1	+1	8
Fysik	(—6)	+0,5	8
Kemi	(—5)	0	4
Teckning	0	0	6

Vid en jämförelse måste naturligtvis hänsyn tagas främst till de vanligaste ämnesgrupperna på det differentierade gymnasiet.

Iögonenfallande är det sänkta timtalet på realgymnasiet för kristendom, tyska och historia; liksom varje förslag som innebär reducering av ett ämnes timtal kommer även detta att väcka protest. Var och en, som noga genomtänkt arbetsplanen för en gymnasielinje med markerad matematisk-naturvetenskaplig inriktning, känner emellertid till vilka svårigheter som här resa sig.

Ökningen av latinets timtal avser att ge rum för en översikt av antik fornkunskap. Undervisningen i tyska i tredje och fjärde ringen av latin och realgymnasiet bör uteslutande ägnas åt läsning av tysk text. Timplanen utgår från den förutsättningen att tyska är grundspråket. På reallinjen bör möjlighet finnas att tillvälja franska; vederbörande måste då avstå från undervisning i ett annat ämne, förslagsvis geografi.

Kurserna skulle på de olika linjerna inriktas något olika mot de studiemål som avses. Den humanistiska inriktningen på latinlinjen skulle motsvaras av en mer mot rent socialt-praktiska mål syftande undervisning på den nyspråkliga linjen, och på reallinjen skulle givetvis matematik och naturvetenskaperna stå i centrum. I ämnet filosofi t. ex. borde man på latinlinjen ägna avsevärd tid åt de i egentlig mening filosofiska problemen, på den nyspråkliga linjen finge man nöja sig med en orientering i denna del av ämnet, och på reallinjen skulle huvudvikten helt läggas på psykologien. En motsvarande differentiering finge man genomföra med flera av schemats ämnen. Med full avsikt ha ämnena filosofi-psykologi och biologi upptagits som obligatoriska på alla linjer; självfallet finge undervisningen i biologi läggas helt olika på de tre linjerna.

Av största vikt är att kunskapsfordringarna på alla linjerna avvägas så jämnt som möjligt. Jag vet att detta skorrar i öronen på många, men jag är krass nog att hävda, att om av tre i stort sett mot samma slutmål — vare sig det är studentexamen eller avgångsbetyg — förande linjer, en får rykte om sig att vara »lät-tare», så drar den ungdomen till sig, och detta ofta till skada för de unga själva.

En viss jämnhet nås genom avvägning av skrivningarna. På latinlinjen skulle man skriva svenska, latin och franska (engelska valfritt), på den nyspråkliga linjen svenska och tre främmande språk, på reallinjen svenska, engelska, matematik och fysik.

Språkskrivningarna anordnas över lag efter helt andra metoder än de nuvarande. Vid skrivning i svenska bör i stor utsträckning särskilt anbefallda textböcker få medtagas. Skrivningarna i främmande språk anordnas i huvudsak på följande sätt. Skrivningen består av en text på det främmande språket för översättning till vårdad svenska samt ett kortare stycke likartad svensk text för översättning till det främmande språket. På latin- och reallinjen böra lexikon principiellt icke få medföras, undantagsvis mindre ordböcker; eventuella svårare glosor kunna bifogas texten. Alternativt uppsatsämne gives alltid. På den nyspråkliga linjen böra även skrivningar av nuvarande typ förekomma. Latinskrivningen bör de två sista åren utgöras endast av översättning från latin till svenska.

Den här skisserade timplanen skulle naturligtvis kräva en ingående kommentar, men jag får nöja mig med dessa antydningar. Jag är medveten om, att många mot den kommer att rikta den invändningen, att den betyder ett återupplivande av mångläseriet. Det beror emellertid helt på vad man inlägger i detta ord.

Till en viss grad är »mångläseri» nödvändigt, om man vill skaffa sig en någorlunda avrundad allmänbildning. Om man räknar med ett så väl späckat schema som här, måste man från början också räkna med att hemarbetet kraftigt inskränkes. Hemarbetet, läxorna, böra i de två högsta ringarna koncentreras till omkring sex ämnen på varje linje. De övriga ämnena studeras på lärorummet under lärarens handledning. Om arbetsformerna på gymnasiet vore åtskilligt att säga, som här måste förbigås; icke kan jag heller i detta sammanhang gå in på frågan om examenskontrollen. Men när man nu ser att intresset huvudsakligen samlar sig kring frågan om studentexamens vara eller inte vara, har jag jag ånyo velat rikta uppmärksamheten på *själva huvudfrågan*, nämligen *gymnasiets inre organisation*.

Innan man beslutar sig för en ny delreform, kan det vara skäl att överväga, om man inte borde vänta och efter grundlig utredning i ett sammanhang taga upp till lösning frågorna om elementarundervisningens och gymnasiets organisation, om praktiska gymnasielinjer och om den lämpliga formen för avgångsexamen.